

KNAW

Wat het betekent

1.

Misschien kent u de oude grap:

Als je nou echt je ouders wilt laten schrikken en je hebt niet het lef om homo te worden, dan kun je altijd nog kunstenaar worden.

Aldus geschiedde. Geheel conform het ideaal dat de ene generatie ten strijde zal trekken, zodat de volgende generatie tot arts opgeleid kan worden, zodat de volgende generatie de schone kunsten kan beoefenen, zo werd ik kunstenaar.

Mijn vader was wetenschapper, een beroep dat hem tot in het diepst van zijn wezen karakteriseerde. Ik weet niet anders dan dat mijn vader wetenschapper was, dat hij werkte op een la-bo-ra-tor-i-um. Ik begreep als kind nooit zo wat dat was, maar hij droeg op zijn werk altijd een witte jas, dus wat mij betreft was hij zo'n man waar je receptjes en snoepjes voor een zere keel kon ophalen. Als ik met mijn moeder meeding karbonades halen dacht ik dat de meneer achter de snijmachine ook een collega van mijn vader was.

'Doe de groeten aan pappa', riep ik en was vervolgens erg teleurgesteld als mijn vader thuiskwam en zei dat niemand hem de groetjes had gedaan.

In zijn vrije tijd was hij amateur-meteoroloog, op vakantie ging hij vogelspotten en hield hij hele logboeken bij. Hij was penningmeester van elk buurthuis dat hem wilde hebben. Aan die man, mijn vader, moest ik dus vertellen dat ik de universiteit graag aan me voorbij liet gaan.

Hij had precies twee vragen:

'Wil je dan zo'n schilder worden die verf op een doek smijt alsof zowel het doek als de verf hem iets heeft misdaan, of wil je zo'n schilder worden in een driedelig pak die met penseeltjes met drie haren nauwgezet veldslagen naschildert, elk detail historisch correct, en die door zijn assistenten met 'Maestro' wordt aangesproken?'

En twee:

'Waar wil je dan kunst over maken?'

Mijn vader was de meest onserieuze serieuze man die ik kende. Maar ik was zelf zeventien en serieuzer dan goed voor me was, dus mijn antwoord had alle bombarie die je kon verwachten:

'Mijn kunst moet over het leven gaan, het echte leven.'

Nou, mijn vader kwam niet meer bij.

2.

Er was een tijd dat kunst als vanzelfsprekend naast de wetenschap stond. Er bestond een ideaal van de 'Renaissance Man' – de geleerde geesten die wetenschap en kunst en geschiedschrijving en politiek bedreven. Het een sloot het ander niet uit. Hier iets verderop, een kilometer die kant op, bouwden de gebroeders Tripp een huis, een stadspaleis – het was hier waar onze gastkoning Lodewijk Napoleon het Koninklijk Instituut van Wetenschappen, Letteren en Schoone Kunsten oprichtte, in de veronderstelling dat, zoals zijn hoogste kunstambtenaar Meerman schreef: 'Men dwaalt ten zeersten, als men de schoone kunsten alleenlijk als den luxe van een volk beschouwt. Zij staan met den geheelen nationaalen voorspoed, en met eene reeks van wetenschappen in verband.'

In de metafoor van Lodewijk Napoleon zelf: als handel, techniek en wetenschap de kloppende organen van het lichaam van Nederland was, dan waren de schone kunsten toch zeker het tere huidje dat puntgaaf moest zijn.

(Telephone song)

3.

Maar dat was een dikke 150 jaar eerder. In de tussentijd waren mijn vader en ik bij huiselijke ruzie nummer 100 en nog wat:

Het begon altijd met die vragen, van die schmierende, uitgerekte vragen, op zo'n veel te vrolijk toontje gesteld, terwijl hij niet eens opkeek uit zijn krant.

'En wat onderzoekt die kunst van jou dan precies?'

Ik had dan weer iets gezegd, over de poëtische waarheid van kunst - iets veel te hoogdravends. Of hoe kunst de maatschappij tegen het licht hield, of iets over hoe cijfers nooit de werkelijkheid toonden.

Ik zie hem helemaal zitten, met zijn benen stijf over elkaar, onderuit in zijn rotanstoel, alleen zijn vingertoppen zichtbaar aan de weerszijden van de krant.

En dan hoorde ik vanachter het papier zijn stem. Die vragen:

'Oké hmm, en wat heeft jouw kunst dan precies te zeggen over de liberalisering van de vrije markt economie?'

'En zeg eens, hoe onderzoekt het Stedelijk Museum deze week het financieringstekort?'

Het ergste aan de ruzies vond ik dat ze geen ruzie waren. Mijn vader lokte me uit de tent, dat was alles. En ik liet me uit de tent lokken. Ik wist dat ik me uit de tent liet lokken en toch lukte het me niet cool in die tent te blijven zitten.

Wat onderzoek je dan? Dat was altijd de hoofdvraag.

Dus ik trok van leer:

‘Bijvoorbeeld? Nou, bijvoorbeeld wat het betekent een man te zijn. In een stad. In een eeuw. In een overgangstijdperk. In een massa. Vervormd door wetenschap. Onder georganiseerd gezag. Onderworpen aan kolossale krachten. In een maatschappij die geen gemeenschap was en de persoonlijkheid devalueerde. Dankzij een zich vermenigvuldigende macht van de massa die het eigen ik wegcijferde. Die verwildering en barbaarsheid toestond in zijn eigen grote steden en gelijktijdig de druk van menselijke miljoenen die hebben ontdekt wat eendrachtige krachten en gedachten kunnen uitrichten. Zoals megatonnen water organismen doen ontstaan op de bodem van de oceaan. Zoals eb en vloed stenen polijsten. Zoals winden rotsen uithollen. De mooie supermachinerie die een nieuw bestaan opent voor een ontelbaar mensdom.’

Ik ging tekeer tegen zijn krant, ik ging tekeer tegen het papier en drukinkt die zijn gezicht voor me afschermden. Ik citeerde alle theorieën die als confetti door mijn hoofd dwarrelde, een beetje van mezelf en een beetje van Saul Bellow.

‘Wat kun je onderzoeken?’ Uiteindelijk schreeuwde ik het dan maar uit: *‘What it means to be alive man!’*

Uitgeput, was ik.

‘Nou ja, wat toevallig,’ zei mijn vader wiens grote glimlach ineens boven zijn krant uitkwam. ‘Dat is precies wat ik ook onderzoek.’

Man, ik was uitgeput.

4.

Aan het begin van de twintigste eeuw lieten de kunst en de wetenschap elkaar los, als een boyband waarvan er eentje denkt te groot te zijn geworden voor de ander.

Kunst vloog op, verklaarde dat het steeds minder met de werkelijkheid te maken had. Literatuur liet het verhaal los, poëzie liet het rijm los, kunst liet het realisme los. In 1919 ontdekte Piet Mondriaan het raster en voor hem kwam een droom uit: kunst die op zichzelf bestond, kunst die niets van de werkelijkheid afbeeldde, maar kunst die een werkelijkheid op zichzelf was.

Wetenschap vond dat overigens prima: Wetenschap vond dat het altijd al beter zicht op die werkelijkheid had gehad.

Stel je eens voor: in 1919 zat Max Weber in München in de tram en dacht na over de ‘onttovering van de wereld.’ Nee, hij wist niet hoe de tram werkte, hoe de machineaandrijving werkte, hoe de tram in beweging kwam en weer ophield – maar wat hij niet wist kon hij leren. Alles wat je over de tram kon weten, was bekend. Zoals alles over ziektes bekend was, over het menselijk lichaam- en wat nog niet bekend was, zou men zeker vlug leren, was de overtuiging.

Hij concludeerde dat er geen ‘per definitie geheimzinnige en onberekenbare machten zijn die een rol spelen, maar dat we integendeel alles – in beginsel – door berekening zouden kunnen bevatten. We hoeven niet meer, zoals de primitieve mens, naar magische middelen te grijpen om

de geesten te bezweren of gunstig te stemmen.' Nee, dat doet de wetenschap nu wel voor ons. De verbeelding was in rap tempo overbodig gemaakt.

5.

Overigens, Weber sprak de tekst uit in 1919. Waar hij het eigenlijk over had was Wetenschap als geloof, Wetenschap als verbeelding. Een jaar later was Weber dood. In datzelfde jaar overigens, nam het Franse publiek rouwkransen mee naar het Louvre. Niet voor Weber, maar voor de Mona Lisa, die door onbekenden op klaarlichte dag was gejat. Ook over kunst kun je rouwen.

(dans)

6.

En om nog even terug te komen op het onwerkelijke raster van Mondriaan; zelden zagen die primaire kleuren in die vierkante vakken er zo goed uit, als op de jurkjes van Yves Saint Laurent. De natuur heeft zo zijn eigen manieren van de kunst binnendringen.

7.

Ik ging op kamers, voor mijn gevoel geen week te vroeg, geen dag te vroeg. Een zolderkamer in de stad, aan een gracht, vijf trappen op, zo hoog dat je geen stemmen van de straat kon horen, alleen nog net het piepen van een voorbij slingerende tram. Mijn vader hielp me een ezel en doeken naar boven tillen, mijn moeder had voor drie weken gehaktballen gedraaid. Ik weet nog dat ik op mijn tenen nog net door het koepelraampje boven aan het trappenhuis kon kijken en mijn ouders naar de tram zag sloffen – die ze vervolgens de verkeerde kant op namen.

Een week later viel de eerste brief op mijn deurmat. Mijn vader, in zijn correcte handschrift: 'Een pasgeboren kind slaapt 20 uur per dag; een kind van een jaar 13 uur; een tiener 9 uur; een 40-jarige 7 uur, een 50-jarige 6 uur, en mensen van boven 65 gemiddeld minder dan vijf uur.'

Het was zijn manier van zich over de vraag buigen wat het leven is. Een belachelijke vraag, een niet te beantwoorden vraag, maar nu net die vraag die ik hem in zijn gezicht had geworpen.

Vanaf dat moment elke maandagmiddag, 52 keer per jaar, altijd een brief:

'Een pasgeboren kind ademt 40 tot 60 keer per minuut; een kind van vijf 24 tot 26 keer per minuut; een adolescent, 20 tot 22 keer; als volwassene, 16 keer. Over de volledige span van je leven adem je gemiddeld 850 miljoen keer.'

Elke maandag weer: 'Het maximum aantal hartslagen dat je hart kan slaan is 220 minus je leeftijd...'

Hij wilde me laten zien dat het leven van alles was, je kon het zo diep en zo in de breedte beleven als je zelf wilde, maar het bestaan speelt zich af binnen berekenbare kaders, binnen cijfers en afstanden.

Ik zou willen dat ik kon zeggen dat ik in die tijd altijd als brave zoon terugschreef, of dat als ik terugschreef, ik me niet liet kennen. Maar nee, ik hapte altijd. Ik klonk zo pathetisch, daar was een Cat Stevens liedje niets bij. Ik zoek, pap, schreef ik. Ik zoek mijn waarheid, ik zoek mijn vorm.

Maar je bent jong, je hebt een zolderkamer in de stad, aan een gracht, vijf trappen op, zo hoog dat je je afgesloten van de wereld waant en je de hele dag in kennelijke toestand met dat ene meisje van de kunstacademie in bed kunt liggen.

Je bent zo heerlijk afgesloten van de wereld dat je niet eens de voetstappen op de trap treden hoort en je dus totaal perplex opkijkt als je vader en moeder ineens midden op je zolderkamer staan met een pannetje verse gehaktballen bij zich.

Je moeder bedekt met schrikt haar ogen, je vader die alleen maar breed grijnst en zegt: 'What it means to be alive – *yes indeed!*'

8.

What it means to be alive – Frans Kellendonk zei dat het drama van het leven was, was dat je werd geboren in een wereld die al bestond. Alles was er al, het verleden, alle kunst, alle kennis – hoe moest jij je daar als nieuwe ziel tegenover zien te verhouden? Door dat leven te bestuderen, door te creëren, door iets aan dat leven toe te voegen.

De wetenschap kon Frans Kellendonk toen nog niet redden: kunst wel. Zijn boeken zijn nog steeds verkrijgbaar. Onsterfelijkheid is niet alleen een vraagstuk voor biologen.

(muziek)

9.

Tegen de tijd dat ik mijn eerste vernissages meemaakte, leefden we in een voldongen wereldbeeld. Het einde van de geschiedenis was aangekondigd. De Muur was gevallen, de Sovjet-Unie ineengestort, CEO's werden gekroond tot Nederlander van het Jaar – en zelfs toen bleek dat die geschiedenis helemaal geen eindstation had bereikt maar nog volop in beweging was, met instortende wolkenkrabbers en imploderende banken, dan veranderde dat weinig aan ons wereldbeeld. We leefden nog steeds in een weelde van gemak. Wetenschap, techniek – voor elk probleem was een oplossing.

Als er al een ideologisch vacuüm is, smeekt dat er dan niet om om op opgevuld te worden met nieuwe beelden, nieuwe fantasieën, nieuwe verhalen, nieuwe taal? Zorgen al die nieuwe feiten en theorieën, niet voor een grote behoefte aan interpretaties? Willen we niet dat iemand verzint dat we meer zijn dan ons brein? Blijven de vragen die we ons stellen niet hetzelfde als toen we nog jong waren?

Mijn vader en ik zijn niet de heethoofden die we ooit waren en ik kan nu lullen als brugman, maar het lukt me niet om via ons twee wetenschap en kunst perfect samen te laten komen. Maar ik kan je precies vertellen wat mijn meest dierbare herinnering is:

Een paar jaar terug, mijn eerste openlucht expositie, beelden in een park. Ik zal niet te veel op de kunst in gaan, maar tegen de tijd dat alle formele dingen zijn gezegd, mijn vader mij met elk van mijn werken op de foto heeft gezet – ondanks alles zijn vaste traditie - komen mijn zoontjes aan, moe van het voetballen in het park en gaan ergens in het gras liggen.

Opeens houdt mijn vader op met fotograferen, en kijkt naar ze.

En ik zie hem kijken en ik weet wat hij denkt, zijn ogen worden waterig, dat wil hij niet toestaan – hij gaat zijn neus snuiten, doet net of het iets anders is. Maar ik zie hem volschieten als hij naar mijn jongens kijkt.

Ze zitten daar onderuit gezakt in het gras, ze eten hun boterhammen en hun chocolade repen en ze praten niet echt met elkaar, maar genieten van hun fysieke vermoeidheid, genieten van hoe hun lichamen zich weer opladen. Mijn vader kan je alles vertellen over hoe snel hun teennagels gemiddeld groeien, hoeveel hormonen jongens op welke leeftijd aanmaken – maar daar denkt hij niet aan. Hij ziet mijn jongens daar zitten en hij ziet gewoon het leven, het fysieke bestaan, zo simpel als dat – en alles wat we weten en kunnen uitzoeken, en alles wat we kunnen verbeelden en verzinnen, kan daar never nooit iets aan af doen of aan toevoegen. We kunnen het alleen maar ondervragen, op onze eigen manier, samen of apart.

What it means to be alive

What it means to be alive...